

BO'LAJAK O'QITUVCHILARNI TA'LIM JARAYONIGA TEXNOLOGIK YONDASHUVGA TAYYORLASHNING PEDAGOGIK AHAMIYATI

*TTA Urganch filiali "O'zbek tili va adabiyoti tillar"
kafedrasida o'qituvchisi Xudayberganova N.Q.
Kasb ta'limi yo'nalishi 6-bosqich talabasi Yusupova F.N*

Maqolada bo'lajak o'qituvchilarni ta'lim jarayoniga texnologik yondashuvga tayyorlashning pedagogik ahamiyati xususida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim, bo'lajak o'qituvchi, texnologik yondashuv, ta'lim resurs, o'quv-tarbiya, ta'lim texnologiyasi.

В статье рассматривается педагогическая значимость подготовки будущих педагогов к технологическому подходу в образовательном процессе.

Ключевые слова: образование, будущий учитель, технологический подход, образовательный ресурс, обучение, образовательная технология.

The article discusses the pedagogical importance of training future teachers to the technological approach in the educational process.

Keywords: education, future teacher, technological approach, educational resource, training, educational technology.

Ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar davrida jamiyat hayotiga yangiliklarning kirib kelishi, inson mehnatining takomillashishi, turmush tarzining tobora qulaylashib yaxshilanib va yangilanib borishiga bo'lgan ehtiyoj ta'lim sohasida ham bir qator o'zgarishlar bo'lishini taqozo etmoqda. Bugungi kunga kelib ta'lim sohasida shu davrgacha erishilgan yutuqlarni asrab-avaylagan holda ma'lum stereotiplardan voz kechish vaqti keldi. Barcha sohalarda yangilanish (inovatsiya "Innovation"ing., yangilik kiritish) davom etayotgan bugungi kunda mutaxassislarni etishtirish sohasiga ham yangilik kiritish ta'lim jarayoniga yangicha, texnologik yondashishni taqozo etmoqda. Modernizatsiyalashayotgan ta'lim tizimini esa zamonaviy axborot kommunikatsiya vositalarisiz yarata olmaymiz.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorida ko'rsatilganidek, oliy ta'lim muassasalarini zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari vositalari bilan ta'minlash, talabalar, o'qituvchi va yosh tadqiqotchilarning jahondagi ilg'or ta'lim resurslari, ilmiy adabiyotlar va ma'lumotlar bazasi bo'yicha elektron kataloglarga kirish imkoniyatini kengaytirish bugungi kunning dolzarb masalasiga aylanib ulgurgan [1]. Qarorda belgilangan vazifalarning samarali echimini to'liq ta'minlash maqsadida oliy ta'lim darajasini sifat jihatidan oshirish va tubdan takomillashtirish, oliy ta'lim muassasalari moddiy-texnika bazasini mustahkamlash va modernizatsiya qilish, ularni zamonaviy o'quv-ilmiy laboratoriyalari, axborot-

kommunikatsiya texnologiyalari bilan jihozlash maqsadida Oliy ta'lim tizimini 2017 — 2021 yillarga mo'ljallangan kompleks rivojlantirish dasturi tasdiqlandi.

O'zbekiston Respublikasi "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi"da "Ta'lim muassasalarining moddiy-texnika va axborot bazasini mustahkamlash davom ettiriladi, o'quv-tarbiya jarayoni yuqori sifatli o'quv adabiyotlari va ilg'or pedagogik texnologiyalar bilan ta'minlanadi"-deyilgan [2, 41].

Pedagogik tizim - bir butun, harakatlanuvchi yaxlit ijtimoiy-pedagogik hodisa bo'lib: o'quvchi (1), ta'lim-tarbiyaning maqsadi (2), mazmuni (3), o'quv jarayoni (4), o'qituvchi yoki texnik vositalar (5) va ta'lim-tarbiyaning tashkiliy shakllaridan (6) tuziladi [2, 6].

Ta'lim-tarbiyaning maqsadi ob'ektiv xarakterga ega. U har bir jamiyatning moddiy-ma'naviy ehtiyojlaridan hosil bo'ladi, ijtimoiy buyurtma sifatida davlatning ta'lim sohasidagi me'yoriy hujjatlarida umumiy tarzda ifodalanadi. Ta'lim-tarbiyaning maqsadi tizim hosil qiluvchilik xususiyatiga ega. Pedagogik tizimning barcha qismlari ta'limning maqsadiga bog'liq va uni ro'yobga chiqarishga xizmat qiladi. SHaxsni, mutaxassisni shakllantirish maqsadi ta'limning mazmuni (o'quv rejasi, o'quv dasturi, darsliklar)ni belgilaydi.

Pedagogik tizim didaktik vazifa va ta'lim texnologiyasini o'z ichiga oladi. Ta'limning maqsadi va mazmuni – didaktik vazifa; didaktik jarayon, o'qituvchi va texnik vositalar, ta'lim shakllari usullari - ta'lim texnologiyasiga kiradi. Pedagogik amaliyotda didaktik vazifani ta'lim texnologiyasi yordamida o'quvchi, talaba o'zlashtirib oladi.

Pedagogik tizim tarkibida bir elementi, masalan, maqsadi o'zgarsa, uning boshqa qismlari (mazmuni, shakli, jarayoni) ham o'zgaradi.

Quyida ta'lim texnologiyasida ta'lim jarayoni o'zaro ta'sir etuvchi jarayon sifatida namoyon bo'ladi (1-rasm). Sxematik tuzilgan ushbu tasvirdan ko'rinib turibdiki, o'zaro ta'sir sodir bo'lishi ham, sodir bo'lmasligi ham mumkin ekan. O'zaro ta'sir sodir bo'lishi uchun unga nisbatan javob qaytarilishi zarur. Qaytarilgan javob orqali ta'sir etilayotgan shaxs o'rnida o'zini qo'yib ko'rish, uning faoliyati maqsadi, imkoniyati, metodlari, usuli, faoliyat natijasini oldindan aniqlay bilish va o'z faoliyatini shularni hisobga olgan holda tashkil eta olish kerak. O'qituvchi mahorati o'quvchi qobiliyatini o'stirish uchun qanday maqsad qo'yilishini bilishi, ta'limning tarkibiy qismlariga e'tiborni qaratishi va ta'lim sohasida qulay usul va metodlarni tanlashi, ta'lim jarayonida motiv hosil qilishga e'tibor qarata olishida namoyon bo'ladi.

Ta'lim texnologiyasini yaxshi o'zlashtirilishi va amalga oshirilishi natijasida o'qituvchi ham, o'quvchi ham o'z ehtiyojlari asosida individual dasturlar tuzishni o'rganish bilan birga ta'lim mazmunining dolzarbligiga hamda pedagogik jarayonning natijaliligiga erishishlari mumkin.

O'qituvchining kasbiy va shaxsiy sifatlari uyg'unligi hamda ilmiy asoslangan ta'lim-tarbiya texnologiyasi "Pedagogik mahorat" tushunchasining asosini tashkil etadi.

Demak, pedagogik texnologiya – amaliyotga tatbiq qilish uchun ishlab chiqilgan ma'lum bir pedagogik tizim loyihasi bo'lib hisoblanadi. Bu loyiha mukammal bo'lishi uchun har bir pedagog ta'limga texnologik yondashuv malakasiga ega bo'lishi zarur. Fikrimizni dalillash maqsadida quyidagi ma'lumotni tahlil qilsak. O'tgan asrning 20-30 yillarida AQSHning Garvard universitetida iqtisodiy boshqaruv fanlari sohasida "Keys - stadi" ("Case-study" muammoga to'rt bosqichda echim izlash va o'rganilgan ma'lumotni bir "quti"ga solib xulosalash orqali o'rganish) metodi ta'limda ilk bor qo'llanildi. Vaholanki, biz jarayonda so'nggi yillarda ta'limda yangilik sifatida qo'llay boshladik. O'qitishning muammoli texnologiyasi talaba (bo'lajak o'qituvchi)ning bilimlarni muammoli tarzda o'zlashtirishi va ularni taxlil qila olishi orqali ta'limga texnologik yondashish ko'nikmasini xosil qilishga imkon beradi. Bunday metodlarning bir qanchasini davom ettirish mumkin: SWOT (strenght, weakness, opportunity, threat) taxlil, FSMU, Assesement, Blits-so'rov va x.k. Agar pedagogik texnologiyani mashinalar(qurilmalar) vositasida amalga oshiriladigan avtomatlashgan jarayon deb tushuntirsak, demak shu jarayonning mazmuni,mohiyati biz yuqorida sanab o'tgan shakl va metodlar orqali ochib beriladi. SHuning uchun ham biz o'qituvchi faoliyatida yangi texnologik yondashuv asoslarini o'rganib chiqishga harakat kildik. M.O. Ochilov reproduktiv ta'limga xos quyidagi yondashuvni ko'rsatib o'tgan [4]:

Ta'lim ishiga texnologik yondashuv:

- o'qish-o'qitish jarayonini o'zaro uzviy bog'liq etaplar, fazalar, amallarga ajratish, bo'lishni;
- ta'lim jarayonida mo'ljallangan natijaga erishish uchun bajariladigan harakatlarni muvofiqlashtirish, ketma - ket, bosqichma - bosqich amalga oshirish;
- loyihalashtirilgan ishlar, amallarning barchasini birdek bajarishni nazarda tutadi.

Biz M.Ochilovning fikriga qo'shilgan holda birinchi o'rinda ta'lim jarayoni maqsadini aniqlash lozim, degan xulosaga keldik. Chunki aniq maqsadgina ta'lim jarayonini o'zaro uzviy bog'liq aniq bosqichlar, tarmoqlar, amallarga ajratish to'g'ri kechishini ta'minlaydi. Natijaga erishish uchun ham aniq maqsad bo'lishi zarur.

Hozirgi zamon o'qituvchisi pedagogik texnologiyaning mohir ustasi bo'lib, o'quvchilarni fan asoslari bilan qurollantirishi, yuksak ma'naviy kamolot, o'z xalqi farovonligi uchun mehnat qilishga ongli ravishda intilishi, umuminsoniy va milliy taraqqiyot tamoyillariga sadoqatni shakllantira olishi lozim. Bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashni yanada takomillashtirish muammosi ularni ta'lim jarayoniga texnologik yondashuvga tayyorlash muammosini hal etishga ham bog'liq. Chunki hozirgi davrda pedagogik faoliyatiga pedagogik texnologiyalarning kirib kelishi uni yanada mas'uliyatli faoliyat turiga aylantirmoqda. Shuning uchun ham pedagogik

kadrlarni tayyorlash jarayoni - kasbga yo‘llash; kasbga layoqatlilarni tanlash; kasbga tayyorlash ana shu umumiy vazifaga qaratilishi lozim. Bu juda murakkab jarayon bo‘lib, u aniqlikni, mohirona boshqarishni va nazoratni talab etadi.

Bo‘lajak o‘qituvchilarni ta‘lim jarayoniga texnologik yondashuvga tayyorlash ishlari bir butunlikda tashkil etilsagina bunday maqsadga erishish mumkin. YA‘ni kasbga yo‘llash, shu sohaga layoqatlilarni tanlash va kasbga tayyorlash borasida olib borilayotgan barcha ishlar bir - biri bilan uzviy bog‘liq holda amalga oshirilsa va shu tadbirlarning har biri bosqichma - bosqich bo‘lajak o‘qituvchilarni ta‘lim jarayonini mohirona yangi pedagogik texnologiya asosida tashkil etishga tayyorlasagina u bir butun tizim sifatida aniq maqsadga erishiladi, uning ta‘sirchanligi talabga javob beradi va nazorat qilish oson kechadi.

Bo‘lajak o‘qituvchilarni ta‘lim jarayoniga texnologik yondashuvga tayyorlash jarayoniga yaxlit tizim sifatida yondashish uning har bir elementi, ya‘ni kasbga yo‘llash, layoqatlilarni tanlash va tayyorlash kabi bo‘g‘inlar o‘rtasida uzviy bog‘liqlikni ta‘minlaydi. Ta‘lim jarayonida ularning bir bo‘g‘inidan ikkinchisiga ya‘ni, kasbga yo‘llashdan, layoqatlilarni tanlash va kasbga tayyorlashga o‘tish mantiqan izchillik asosida bir-biriga bog‘liq holda amalga oshiriladi. Bunda biz o‘tkazgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatmoqdaki, talabalarning motivlar olamini rivojlantirish, pedagogik faoliyatining dastlabki bosqichida umumiy motivlarni shakllantirish, keyingi bosqichlarda uning yangi sifatli motivlarga, ya‘ni texnologik yondashuvlarga aylanishi muhim ahamiyatga ega. Motivlarni bunday rivojlantirish shuning uchun ham zarurki:

- birinchidan, motivlar pedagogik faoliyati bilan shug‘ullanishda samarali yoki samarasiz natijaga erishish bobida birinchi darajali ahamiyat kasb etadi;

- ikkinchidan, aynan shu sohada ta‘lim jarayonini texnologik jihatdan samarali tashkil etish yoki pedagogik amaliyot jarayonida ko‘pgina kamchiliklar mavjud.

Pedagogik faoliyatidagi murakkabliklar, muammolar va ular echimiga o‘quvchilarni jalb etish, birgalikda ishlash kabilar aynan shu kasbga xos motivlarni shakllantiradi. Texnologik yondashuvda motiv muammoning echimiga yaqin javobni aytish orqali emas, shu muammo echimiga olib boradigan savollarni berib o‘quvchini o‘quv-biluv jarayonida faollashtirish va mushohadaga yo‘naltirish orqali amalga oshiriladi. Oliy o‘quv yurtida pedagogika fanlari pedagogik faoliyati sirlarini, uning texnologik asoslarini ham nazariy, ham amaliy tomondan mukammal o‘rgatishni davom ettirishi va bo‘lajak pedagoglarning shu sohadagi amaliy ko‘nikma va malakalarini shakllanishiga imkoniyat yaratishi zarur. Shundagina bo‘lajak o‘qituvchilar pedagogik faoliyati texnologiyasini o‘zlashtirib oladilar.

Bizning fikrimizcha, pedagog kadrlarni tayyorlashda shunday yondashuv uning samarali natijasini ta‘minlaydi. Talabalarda ta‘lim jarayonini yangi texnologiyalar asosida tashkil etish ko‘nikma, malaka va motivlarini rivojlantirishni biz quyi kurslardan boshlab ularni amaliy pedagogik ishiga, ya‘ni o‘quvchilarni tarbiyalashga jalb qilish orqali amalga oshirishga harakat qildik.

O'quvchilardagi qobiliyat va layoqatlarni aniqlash, ularga buni ko'rsatish, pedagogik faoliyatiga qiziqtirish ko'nikmasi talabalarda o'quvchilar bilan kasbga yo'llash ishlarini tashkil etish jarayonida shakllanadi.

Uchinchi tomondan qaraganda, o'quvchilarni pedagogik kasbga yo'llash orqali ularning qobiliyat va layoqatlariga qarab tanlash o'qituvchilik kasbga tayyorlashning eng muhim bosqichi hisoblanadi. To'rtinchi tomondan, kasbga yo'llash ishlarini takomillashtirish oliy o'quv yurtlariga kasbga layoqatli, test sinovlaridan muvaffaqiyat bilan o'tadigan, kasbga tayyorlash bosqichida samarali natijalarga erisha oladigan va amaliy ishda ham o'ziga xos ahamiyatga ega bo'ladigan pedagoglarni etishishiga yordam beradi. Bu ishlarni muvaffaqiyatli hal etish uchun ikkita muhim vazifani bajarish zarur:

Birinchi, pedagogik layoqatga ega bo'lgan o'quvchilarni o'z kuchiga ishonirish, ularning qobiliyatlarini, imkoniyatlarini yanada ochish yoki yuzaga chiqarish zarur. Pedagogik kasbga layoqatlarini aniqlash va tayyorlash xuddi boshqa ijodiy kasblar (masalan, aktyor, musavvir, musiqachi) kabi juda zarur. Ijodiy kasblarga layoqatlarini tanlash allaqachonlardan buyon aniq metodika asosida amalga oshiriladi va kasbga oid "iste'dod"ni izlash ular uchun asosiy kasbiy sifat hisoblanadi. Lekin o'qituvchilik kasbida bu muammoliligicha qolmoqda.

Ikkinchi muhim vazifa maktabni bitirib, tasodifan pedagogik kasbini tanlayotgan o'quvchilarni bunday yo'ldan qaytarish va ularni to'g'ri kasb tanlash sohasida yordam berishdan iboratdir.

O'qituvchilik kasbi o'quvchilarga ancha yaqin. Chunki ular to'qqiz yillik yoki o'n bir yillik o'qish davomida o'qituvchilar bilan yaqin aloqada bo'lishadi. Mohir o'qituvchilar shaxsi, ularning ta'sirli nutqlari, hatti-harakatlari ko'pincha o'quvchilarga namuna bo'lib xizmat qiladi. Ayniqsa, ilg'or pedagogik texnologiyaga asoslangan darslar o'quvchilarda katta qiziqish uyg'otadi, chunki bunday darslar o'quvchilarning ma'lum sohada ko'nikma va malakalar egallashlari bilan yakunlanadi. O'quvchilar ana shu ta'sirlar natijasida ham pedagogik kasbini tanlaydilar. Shuning uchun ham ko'pchilik o'qituvchilik kasbini egallash borasida targ'ibot ishlarini olib borish zaruriyati yo'q, deb hisoblaydi. Lekin bu noto'g'ri fikr.

Pedagogik kasbi ancha murakkab bo'lib, uni faqat o'qituvchiga taqlidan tanlash etarli emas. Har bir yosh bu kasbni tanlashdan tashqari o'zining qobiliyati, layoqati va imkoniyatlarini sinab ko'rishi va shundan keyingina shu kasbni tanlashi zarur, aks holda u yanglishadi. Shuning uchun ham o'quvchilar oldiga o'qituvchilik kasbining qiziqarliligi, murakkabligi va aynan muammoli tomonlarini ochib ko'rsatish hamda bu kasb egalaridan fidoiylikni, chuqur bilim va mahoratni, bolalarning nozik olami bilan muloqot qila bilishni talab etishini ko'rsatish lozim. Shu yo'l bilan o'quvchida o'qituvchilik kasbining mazmuni va uning xilma-xil shakllarini ko'rsatib, motivlarni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratildi. Ikkinchidan, bunday ishlar talabalarning kasbga tayyorlanishlarida muhim ahamiyatga ega. Chunki ular o'quvchilar bilan yaqinlashish, ularga o'z ta'sirlarini

o‘tkazish orqali kasb mahoratlari oshib bordi. Bunday tajribalar o‘zining kutilgan natijasini berdi. Ko‘pgina o‘quvchilarning pedagoglik kasbi haqidagi tasavvurlari kengaydi va unga nisbatan qiziqishi ortdi.

Adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Oliy ta’lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarori. O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, PQ2909 son. Toshkent sh., 2017 yil 20 aprel.
2. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi. //Barkamol avlod – O‘zbekiston taraqqiyotining poydevori. – T.: Sharq, 1998. B. 31-61.
3. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. –Москва: Педагогика, 1989. - 190 б.
4. Saidahmedov N. Pedagogik mahorat va pedagogik texnologiya. – T.: O‘z MU. 2003. - 66 b.
5. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Qarshi: Nasaf. 2000. - 80 b. b.